

ЯК БІДНІСТЬ ВПЛИВАЄ НА ДІТЕЙ?

Проект «Забезпечення якісної освіти для ромських дітей у дошкільних навчальних закладах і початкових класах» реалізовано Всеукраїнським фондом «Крок за кроком» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» і Фонду Відкритого суспільства.

Проект «Створення мережі REYN – Рома ранні роки» підтримується Міжнародною Асоціацією «Крок за кроком» (ISSA), Всеукраїнським фондом «Крок за кроком» за сприяння Ромської Програмної ініціативи Міжнародного фонду «Відродження» та програми «Раннє дитинство» Фонду Відкритого суспільства.

Переклад цієї брошури здійснено Міжнародною Асоціацією «Крок за Кроком» та міжнародною мережею REYN. Всі права належать REYN Hrvatska (мережа REYN – Хорватія).

ДІТЯМ, ЯКІ ЖИВУТЬ В РОДИНАХ / ГРОМАДАХ З НЕВЕЛИКИМИ ДОХОДАМИ, НЕ ВИСТАЧАЄ НАЙНЕОБХІДНІШИХ РЕЧЕЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ, ЩО, ВІДПОВІДНО, НЕГАТИВНО ПОЗНАЧАЄТЬСЯ НА ЇХНІЙ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ ТА ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ.

Терміни «роми» або «ромський» вживаються для означення представників ромської національності, мандрівників, сінті та інших груп (мануш, гітано, ромер, романлар, ресанде, домлар, ломлар, кале, єгиптяни, ашкалі, татари, цигани, шотландські мандрівники, мандополіні, гурбети, беяш (рударі/лударі), дживджіт та багато інших), більшість з яких мають спільне походження, поділяють культурні звичаї та схожі традиції.

Бідність набагато більш поширене явище серед представників ромського населення, порівняно з іншими групами у суспільстві в цілому. 8,9% ромів (порівняно з 5,5%

іншого населення) живуть в умовах цілковитої бідності, в той час, коли решта 92,3% з них (порівняно з 42% іншого населення¹) живуть у відносній бідності². Бідність ромського населення за своєю суттю є глибоким та стійким явищем, що впливає майже на всі аспекти життєвих стандартів (умови проживання, освіта, харчування, здоров'я...). Близько 50% ромських дітей дошкільного віку живуть в родинах, які отримують соціальну допомогу на їхнє утримання. Три з чотирьох ромських родин, яким надається така соціальна допомога по догляду за дітьми дошкільного віку, живуть в умовах довготривалої бідності.

¹ ПРООН, Регіональне бюро Європи та Співдружність незалежних держав (2005), *Обличчя бідності, обличчя надії*. ПРООН, Братислава, Словацька Республіка. <http://vulnerability.undp.sk>

Звіт представляє опис соціальної вразливості ромського населення у країнах, які беруть участь у «Декаді інклюзії ромів 2005-2015 рр.» (Болгарія, Чеська Республіка, Хорватія, Угорщина, Румунія, Сербія та Чорногорія).

“Romska svakodnevnicna u Hrvatskoj: prepreke I mogućnosti za promjenu” (Щоденне життя ромів Хорватії: перешкоди та можливості змін), Агенція ООН в Хорватії: ПРООН, УВКБ ООН та ЮНІСЕФ.

Результат дослідження “Siromaštvo i materijalna dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj” (Бідність та матеріальне благополуччя дітей дошкільного віку в Республіці Хорватія), проведеного ЮНІСЕФ у 2013 році командою експертів на чолі з др-м Зораном Шучуром з Центру дослідження соціальної роботи юридичного факультету університету м. Загреб.

² Відносна бідність – це бідність того населення, яке не здатне мати мінімальний гідний рівень життя суспільства, в якому вони живуть (наприклад, вони не можуть купити необхідні речі або брати участь у звичайних соціальних заходах). Абсолютна бідність охоплює ситуації, коли родини не мають можливостей оплатити ті потреби, що забезпечують їх виживання, здоров'я, можливість працювати (їжа, пересування, одяг, житлові умови та ін.) за рахунок наявних фінансових ресурсів.

У РОДИНАХ, ЯКІ ЖИВУТЬ У ЗЛИДНЯХ, А ТАКОЖ В ЗАНАДТО БІДНИХ ГРОМАДАХ (А ТАКИМИ Є БІЛЬШІСТЬ РОМСЬКИХ ГРОМАД), ШКОЛЯРІ ЩОДНЯ СТИКАЮТЬСЯ ІЗ ЗОВНІШНІМИ ЧИННИКАМИ ТА ПЕРЕШКОДАМИ, ЯКІ НЕГАТИВНО ВПЛИВАЮТЬ НА ЇХНЄ БАЖАННЯ ТА МОЖЛИВІСТЬ ВЧИТИСЯ. ОСВІТНІ ЗАКЛАДИ МАЮТЬ МОЖЛИВІСТЬ ЗМЕНШИТИ ВПЛИВ ЦИХ ФАКТОРІВ ТА ДОПОМОГТИ КОЖНІЙ ДИТИНІ РЕАЛІЗУВАТИ СВІЙ ПОТЕНЦІАЛ.

Рівень їх бідності іноді вдесятеро більше порівняно з показниками серед іншого населення.

Батьки та діти, які перебувають у злиднях, стикаються зі значно вищим рівнем ризиків стосовно:

- ▶ здоров'я та безпеки;
- ▶ гострих та хронічних стресів;
- ▶ емоційних та соціальних проблем;
- ▶ обмеження когнітивних можливостей.

«ПОРОЧНЕ КОЛО БІДНОСТІ»

- ▶ Діти, які живуть у бідності (порівняно з дітьми з краще забезпечених родин), а також через умови свого життя (погане харчування, часті захворювання, менший рівень спілкування з дорослими, доступ до обмеженого словникового запасу, недостатня кількість іграшок та книг, вплив стресів тощо) починають відставати у своєму когнітивному та соціально-емоційному розвитку в ранньому віці.
- ▶ Відвідуючи низькоякісні освітні заклади, вони ще більше відстають від однолітків та не досягають у школі хороших результатів.
- ▶ Через погані показники у школі існує висока ймовірність припинення навчання («випадіння» з системи подальшого навчання).
- ▶ Вони входять у доросле життя з низьким рівнем освіти та без кваліфікації.
- ▶ Нижчий рівень освіти та проблеми зі здоров'ям, які вони переживають, разом з такими чинниками як дискримінація та недостатні соціальні контакти, впливають на безробіття, низькооплачуване працевлаштування та працю на «чорному ринку».

Дослідження свідчать, що за всіх рівних умов:

1 Діти, які живуть у бідності (порівняно з дітьми з краще забезпечених родин), а також через умови свого життя (погане харчування, часті захворювання, менший рівень спілкування з дорослими, незахищеність від заборонених слів, недостатня кількість іграшок та книг, незахищеність від стресів) починають відставати у своєму когнітивному та соціально-емоційному розвитку у ранньому віці.

2 Відвідуючи низькоякісні освітні заклади, вони ще більше починають відставати від однолітків та не досягають у школі хороших результатів.

3 Через погані показники у школі існує висока імовірність припинення навчання («випадіння» з системи подальшого навчання).

4 Вони входять у доросле життя з низьким рівнем освіти та без кваліфікації.

ДОСТАТНЯ ЯКІСТЬ ПІКЛУВАННЯ ТА ОСВИТИ ЗДАТНІ РОЗІРВАТИ КОЛО БІДНОСТІ. ДІТИ ТА БАТЬКИ, ЯКІ ЖИВУТЬ У БІДНОСТІ ПОТРЕБУЮТЬ ДОДАТКОВОЇ ОСВІТНЬОЇ, СОЦІАЛЬНОЇ ТА ЕМОЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ.

ХОРОШІ ШКОЛИ – це ті освітні заклади, де педагоги добре обізнані у предметах, які вони викладають, а учні досягають хороших результатів завдяки навчальному процесу в своїх класах. Найкращі практики засновані на розвитковій відповідності, індивідуалізованому підході та розумінні, що навчання відбувається за рахунок взаємодії та діалогу між дітьми та дорослими, між самими дітьми, у дусі визнання, заохочення та незалежності учня. Хороші вчителі розуміють, що кожна дитина – це спроможна та повноцінна особистість, яка потребує необхідної допомоги та підтримки від дорослих.

ХИБНЕ УЯВЛЕННЯ!

«Це все їхня культура!»

РЕАЛЬНІСТЬ

Часом бідність ототожнюють з особливостями культурних традицій, а не з реальними причинами – злиднями. Особливо це притаманно ромам, культурі яких приписують погану гігієну, відсутність освіти, уникнення роботи та жебракування. Незважаючи на спотворені погляди на існування «культури бідності», проводиться багато досліджень, які виявили, що такого феномену не існує. Крім того, відмінність у поглядах та поведінці між бідними людьми та не бідними така ж сама, як і відмінність у поглядах та поведінці між людьми, які живуть у достатку. Припущення щодо бідності як культурної особливості є хибним, оскільки причини соціальних проблем та нерівностей асоціюють з окремими людьми чи групами, роблячи з них жертв бідності.

ФАКТОРИ РИЗИКУ, З ЯКИМИ СТИКАЮТЬСЯ ДІТИ З БІДНИХ РОДИН

Стереотипи та упередження

Внаслідок хибного бачення наслідків бідності, як особливості ромської культури та інших культур з високим рівнем бідності,

діти стикаються зі стереотипами про себе та своїх батьків, які «є ледачими, нічим не цікавляться, хочуть проводити час на вулиці, не піклуються про особисту гігієну». Внаслідок таких стереотипів, у дітей формується негативне уявлення про себе, свої можливості, що, відповідно, погано впливає на їхнє навчання.

ШКОЛИ, ЯКІ РОЗРИВАЮТЬ «КОЛО БІДНОСТІ»

Працюють над професійними тренінгами для своїх працівників з метою спільного визначення впливів бідності на своїх учнів та розроблення плану для подолання таких впливів.

Не приписують вплив бідності певним культурам і тим самим розривають коло підтримання стереотипів та упереджень щодо ромів та інших вкрай бідних громад.

Працюють над подоланням міфів щодо людей, які живуть у бідності через те, що вони нібито недостатньо багато працювали, про яких говорять «було б бажання, а можливість знайдеться!».

ХИБНЕ УЯВЛЕННЯ!

Бідні батьки не цінують освіти. Діти з бідних родин ледарі та нічим не цікавляться. «Було б бажання, а можливість знайдеться!»

Багато хто вірить, що діти з бідних родин нічим не цікавляться та не займаються бо, так само як і їхні батьки, є ледарями. Внаслідок цього хибного уявлення працівники освіти мають знижені очікування щодо дітей із нижчого соціально-економічного прошарку порівняно з іншими дітьми. Коли вони росли, їх навчали: «якщо є бажання, то і можливість знайдеться». Цей та схожі погляди є хибними та «прив'язують» причини проблеми та нерівності до характеру жертви, наприклад, характеру дітей та дорослих, які бідно живуть, але не обставинам їхнього виховання та умовам життя.

РЕАЛЬНІСТЬ

Немає доказу, що існує відмінність у ставленні до освіти серед батьків з бідних та із більш забезпечених родин. Коли йдеться про промських батьків, дослідження підтверджують, що вони, так само як і інші батьки, визнають важливість навчання та хочуть кращої освіти для своїх дітей. Педагогічні працівники часто забувають, що батьки можуть виявляти інтерес до освіти своїх дітей також за

межами школи. Батьки з бідних родин частіше працюють на «чорному ринку» та подвійні зміни, що не дає їм можливості виконувати вимоги, встановлені школою. Окрім того, якщо їх освітній рівень низький, то вони вважають, що не можуть допомогти дітям зі шкільними завданнями або зробити внески в їхню освіту, повністю довіряючи це шкільним працівникам. Батьків з бідних родин, зазвичай, стигматизують та стороняться, а самі вони зазвичай переконані, що їхні діти після закінчення школи будуть безробітними.

ЯКЩО БАТЬКИ НЕ ПРИХОДЯТЬ ДО ШКОЛИ, ЦЕ НЕ ОЗНАЧАЄ, ЩО ЇМ НЕЦІКАВА ОСВІТА ЇХНИХ ДІТЕЙ. З'ЯСУЙТЕ ПРИЧИНИ.

ФАКТОРИ РИЗИКУ, З ЯКИМИ СТИКАЮТЬСЯ ДІТИ З БІДНИХ РОДИН

Проблеми зі здоров'ям

Діти, які зростають у бідності, споживають їжу меншої поживної цінності. Погане харчування негативно впливає на мозкові функції дітей. Коли вони недостатньо харчуються, їм складніше зосереджуватися, слухати та вчитися. Також погане харчування впливає на поведінку. Часто діти втомлені (не мають енергії) або «гіперак-

тивні» (мають забагато енергії). Через погані житлові умови діти частіше хворіють. Частіші випадки проблем зі здоров'ям серед дітей шкільного віку з бідних родин призводять до частої та довшої відсутності у школі, а також до не виявлених та невилікуваних хвороб. Через часту відсутність на заняттях такі діти втрачають можливість стежити за уроками та приєднуватися до шкільних заходів, а дорослі трактують це як відсутність зацікавленості.

ЯК ДІТИ МОЖУТЬ ВЧИТИСЯ, МАЮЧИ ПОРОЖНІЙ ШЛУНОК? ДІТИ, ЯКІ ЖИВУТЬ У БІДНОСТІ, ЧАСТІШЕ ХВОРІЮТЬ, ПОРІВНЯНО З ІНШИМИ ДІТЬМИ. КОЛИ МИ НЕ ЗДОРОВІ – НАМ ВАЖЧЕ ЗОСЕРЕДЖУВАТИСЯ, СЛУХАТИ ТА ВЧИТИСЯ.

ШКОЛИ, ЯКІ РОЗРИВАЮТЬ «КОЛО БІДНОСТІ»

- ▶ Мають налагоджену співпрацю з медичними установами, що спеціалізуються на догляді за дітьми шкільного віку. Замість відвідування дітьми кабінетів лікарів, останні самі за необхідності проводять медичні огляди у школах.
- ▶ Планують регулярні огляди стоматолога для всіх дітей, яким це необхідно.
- ▶ Організують допомогу для всіх учнів, які пропустили заняття.
- ▶ Під час педагогічних нарад обговорюють умови життя дітей та як вони впливають на їхнє здоров'я і навчання.
- ▶ Надають дітям можливість легших фізичних навантажень та активних перерв, розуміючи, що вправи, разом із глибоким диханням, можуть підвищити рівень кисню та глюкози в організмі. Кисень у реакції з глюкозою створює енергію для функціонування клітин. Достатній рівень глюкози в крові покращує пам'ять та когнітивні функції.

Високий рівень хронічного (постійного) стресу.

Порівняно зі своїми однолітками з більш забезпечених родин, діти, які живуть у бідності, стикаються з вищими рівнями постійного стресу. Хоча невеликі переживання не шкодять дитині, хронічний стрес (який ще називають постійним) надзвичайно шкідливий. Хронічний стрес негативно впливає на поведінку, знижує рівень контролю уваги, стимулює імпульсивність та порушує оперативну пам'ять. Згідно з дослідженнями, під впливом хронічного стресу змінюється нейронна структура фронтальної частини мозку, що відповідає за мислення, прийняття рішень та планування, а також може призвести до уражень гіпокампу, знизити спроможність до навчання. Хронічний стрес погіршує увагу та концентрацію, пам'ять та креативність, негативно впливає на соціальні відносини. Стрес позначається на мотивації, зростає ймовірність депресії. Дитина, яка живе в інтенсивному стресі, спричиненому середовищем, схильна до неприйнятної поведінки у школі. Діти, які піддаються постійному стресу, зазвичай, проявляють злість або ж замкнені та пасивні. Для дорослого така дитина виглядає безконтрольною, грубою або ледачою.

ВЧИТЕЛІ ЗАЗВИЧАЙ КАРАЮТЬ ТАКИХ ДІТЕЙ, ЗАБОРОНЯЮЧИ ЇМ ФІЗИЧНУ АКТИВНІСТЬ АБО ПЕРЕРВУ НА СВІЖОМУ ПОВІТРІ. ЩОБ ПІДТРИМУВАТИ ДИСЦИПЛІНУ НЕ ВАРТО ВІДМОВЛЯТИСЯ ВІД ПЕРЕРВИ. ДІТЯМ ПОТРІБНІ УРОКИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ КРАЩИХ РЕЗУЛЬТАТІВ У ШКОЛІ.

ШКОЛИ, ЯКІ РОЗРИВАЮТЬ «КОЛО БІДНОСТІ»

- ▶ Персонал продовжує активно працювати над створенням позитивних відносин між учнями та їхніми родинами для зменшення рівня стресу та щоб діти і батьки могли відчувати себе прийнятими.
- ▶ Проводять уроки весело! Це також знижує стрес.
- ▶ Підтримують учнів, які здійснюють більше контролю над своїм щоденним життям. Заохочують відповідальність та шкільні ініціативи, надають дітям можливості вибору, залучають їх до проектів, організують командну роботу та підтримують культуру прийняття рішень на рівні класу. Відчуття контролю допомагає дітям скоротити ефекти хронічного та гострого стресу.
- ▶ Вчителі можуть виявити симптоми стресу у своїх учнів.
- ▶ Активно навчають дітей як подолати лютість та злість.

- ▶ Організують заходи за допомогою яких учні можуть зменшити рівень фрустрації та стресу (спортивні заходи, йога, екскурсії тощо).
- ▶ Намагаються знизити рівень стресу, спричиненого шкільними вимогами. Наприклад, вони надають можливість учням зробити домашні завдання одразу після уроків.
- ▶ Активно навчають дітей навичок залагодження конфліктів.
- ▶ Активно навчають дітей як окреслити цілі та досягти їх.
- ▶ Поєднують навчання та вирішення реальних життєвих проблем.
- ▶ Зосереджуються на розвитку соціальних навичок учнів, а не лише на академічних досягненнях.

Занижені самооцікування

Низькі показники у школі часто призводять до занижених очікувань, які мають негативний вплив на впевненість дитини. Якщо учні очікують на поганий результат або невдачу, то, ймовірно, вони не докладатимуть для цього зусиль. Так само, вони не братимуть участі, коли вважатимуть, що недостатньо розумні та не зможуть впоратися. Дорослі сприймають це як лінощі. Згідно з дослідженнями, нижчий соціально-економічний статус часто асоціюється із більш негативним сприйняттям майбутнього. Невисокі очікування

або їх цілковита відсутність (безпорадність) також асоціюються з низьким соціально-економічним рівнем. Зрештою, бідність пов'язується з низькими очікуваннями від майбутнього. Діти та вчителі вважатимуть, що існує попередньо визначений «об'єм розуму», який учень не може збільшити додатковими зусиллями. Це обов'язково вплине на навчання та рівень зусиль, який докладається до навчання та викладання.

ШКОЛИ, ЯКІ РОЗРИВАЮТЬ «КОЛО БІДНОСТІ»

- ▶ Персонал не звертається до дітей так, ніби посередній результат є достатнім, а заохочують і мотивують їх на досягнення кращого.
- ▶ Ставлять перед дітьми високі цілі та мотивують повірити, що вони можуть їх досягти.
- ▶ Щодня намагаються заохотити дітей до зацікавленості, захоплення, ризику та змагальності.
- ▶ Вказують дітям на те, як люди з бідніших верств роблять внесок в розвиток суспільства.
- ▶ Хвалять дітей та дають їм знати, як багато хорошого вони в них бачать. Коли вчителі хвалять більше ніж критикують (співвідношення 3 до 1 є найкращим), навчання та розвиток є більш оптимальними.

ХИБНЕ УЯВЛЕННЯ!

Люди, які живуть в бідності, мають погано розвинені мовленнєві навички.

Оскільки деякі діти, які живуть в бідності, мають менший словниковий запас та загалом менш розвинені лінгвістичні навички, аніж їх однолітки з родин більшого достатку, існує хибне уявлення про те, що діти, які живуть в бідності, від народження мають гірші мовленнєві навички.

РЕАЛЬНІСТЬ

Не існує відмінності в рівні лінгвістичних здібностей між дітьми з бідних та багатих родин. Відмінність між набутими мовленнєвими навичками спричинена відмінностями в умовах, в яких живуть та виховуються діти.

ФАКТОРИ РИЗИКУ, З ЯКИМИ СТИКАЮТЬСЯ ДІТИ З БІДНИХ РОДИН

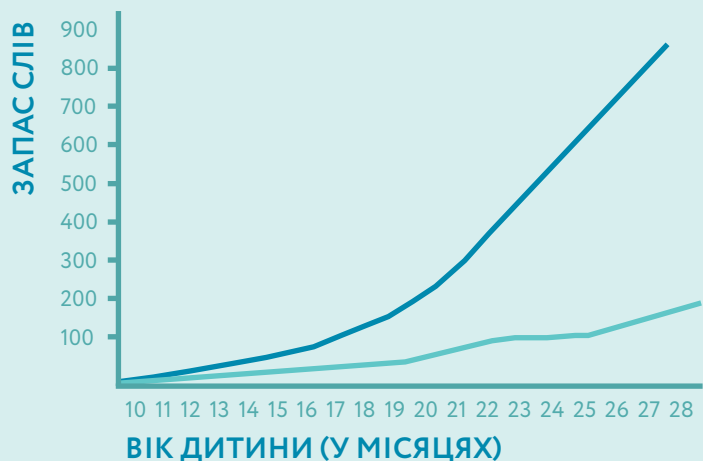
Середовище, яке не сприяє розвитку мовлення.

Діти, які живуть в бідності, мають обмежений словниковий запас. Це зумовлено тим, що до досягнення чотирирічного віку вони здебільшого, чують удвічі менше слів, ніж їхні однолітки з родин «середнього класу» та вчетверо менше ніж діти з багатих родин. Окрім цього, батьки та опікуни з нижчим рівнем достатку говорять простішими та коротшими

реченнями, задають менше запитань та менше пояснюють. Оскільки родини, які живуть в бідності, не мають вдома книжок з ілюстраціями, дітям рідко читають. Внаслідок цього, діти, народжені в бідній родині, можуть відставати в розвитку мовленнєвих навичок. Словниковий запас, який використовує дитина, є частиною інструментарію, який вона застосовує для навчання, запам'ятовування та міркування. Слова допомагають дитині розуміти й відтворювати інформацію, оперувати нею. Коли діти не знають слів, вони не хочуть читати та часто відсторонюються або вважають, що школа – це не те місце, де їм слід бути.

ШКОЛИ, ЯКІ РОЗРИВАЮТЬ «КОЛО БІДНОСТІ»

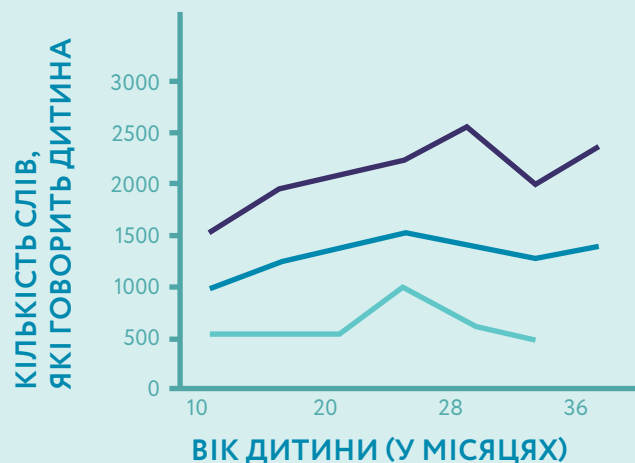
- ▶ Незалежно від навчального предметного курсу, вчителі розширюють словниковий запас, а також передбачають це у щоденних планах уроків.
- ▶ Заохочують читання книжок з ілюстраціями, віршів та співання пісень, спілкування з однолітками та дорослими, театральні й інші види діяльності, які сприяють розвитку мовленнєвої спроможності.
- ▶ Вчать дітей швидко згадувати і відтворювати слова, фрази та, зрештою, цілі речення.

- Матері, які багато розмовляють із дітьми
- Матері, які мало розмовляють з дітьми

Джерело:

Huttenlocher, Haight, Bryk, Seltzer та Lyons (1991 р.) «Зв'язок зростання словникового запасу раннього віку із внесками до розвитку мови та статтю».

- Високий соціально-економічний статус родини
- Середній соціально-економічний статус родини
- Низький соціально-економічний статус родини

Джерело:

Hart та Risley (1995 р.) «Значуща різниця у щоденному досвіді маленьких американських дітей».

ХИБНЕ УЯВЛЕННЯ!

Люди, які живуть у бідності, мають погано розвинені когнітивні здібності.

РЕАЛЬНІСТЬ

Діти з родин нижчого соціально-економічного статусу досягають нижчих результатів в IQ-тестах та шкільних завданнях порівняно з дітьми вищих соціально-економічних статусів. Втім, тести, які використовуються, зазвичай не є культурно нейтральними. Вони оцінюють поняття, які невідомі дітям, часто невербальні та проводяться не рідною для дитини мовою, а тією, якою дитина може погано володіти. Дослід-

ження підтверджують, що можливість досягати результату змінюється під впливом якості харчування, житлових умов дитини, досвіду ранніх років, освітнього досвіду та тривалості навчання. Це означає, що діти, які живуть у бідності, мають ті самі когнітивні здібності що й інші діти, але деякі з них повністю не розвинулись внаслідок відповідних життєвих обставин.

Незважаючи на те, що перші три роки життя є найважливішими, дитина продовжує розвиватися упродовж шкільного віку та має всі шанси мінімізувати негативний ефект зростання у несприятливих життєвих умовах. Школа може відіграти неоціненну роль в цьому.

ФАКТОРИ РИЗИКУ, З ЯКИМИ СТИКАЮТЬСЯ ДІТИ З БІДНИХ РОДИН

Середовище, яке не сприяє розвитку когнітивних здібностей.

Діти, які живуть у бідності, вдома мають менше книг та рідше відвідують бібліотеки, театри, мають менше іграшок та не так часто залучені до позашкільної діяльності. До того ж, вони значно більше часу проводять за переглядом телевізора, мають менше доступу до комп'ютерів та Інтернету. Все це несприятливо впливає на реалізацію їхнього когнітивного потенціалу. Діти нижчого соціально-економічного статусу частіше виявляють когнітивні труднощі, зокрема, нестійку увагу, високий рівень відволікання, проблеми у вирішенні нових/незнайомих проблем. Для дітей, які живуть у бідності, такі проблеми можуть ускладнити навчання.

НЕЗНАЧНІ ШКІЛЬНІ ДОСЯГНЕННЯ ДІТЕЙ З БІДНИХ РОДИН АБО ГРОМАД Є НАСЛІДКОМ УМОВ ЇХНЬОГО ЗРОСТАННЯ, А НЕ ЇХНІХ РЕАЛЬНИХ КОГНІТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ. КОГНІТИВНІ СПРОМОЖНОСТІ, ЯК І ІНТЕЛЕКТ, Є ЗМІННИМИ. ЗРОСТАТИМУТЬ ВОНИ ЧИ НІ – ЗАЛЕЖИТЬ ВІД ПІДХОДІВ ДО ДІТЕЙ.

**ДІТИ ПОТРЕБУЮТЬ СИМПАТІЇ,
А НЕ ЖАЛОСТІ.**

ШКОЛИ, ЯКІ РОЗРИВАЮТЬ «КОЛО БІДНОСТІ»

- ▶ Серед вчителів та учнів відсутнє використання слів, які визначають спроможність дитини як дану або незмінну рису (особливості). Наприклад, в таких традиційних категоріях як: «вона-розумна, він-ледачий та проблемний». При цьому застосовуються заохочення використовувати можливості. Дітей спрямовують на подолання конкретних викликів та виконання завдань. Дітей навчають, що зміни завжди можливі.
- ▶ Розроблюють багате навчальне середовище, облаштовують класи, де діти мають можливість читати, вивчати, досліджувати, практикувати та творити.
- ▶ Навчають дітей базових академічних навичок: як бути зібраним, як навчатися, робити нотатки, виокремлювати та запам'ятовувати ключові терміни. Згодом, вони навчають вирішенню проблем, обробленню інформації та мнемотехніці.

**КОЛИ ДІТИ ВІДЧУВАЮТЬ, ЩО ЇХ
ПРИЙНЯЛИ, ВОНИ ЛЕГШЕ ВЧАТЬСЯ.**

ХИБНЕ УЯВЛЕННЯ!

Діти, які живуть в бідності, не соціалізовані.

РЕАЛЬНІСТЬ

Коли діти відчувають, що їх прийняли, вони легше навчаються. На жаль, існує загальний стереотип, що діти з бідних родин не мають добре розвинених соціальних навичок, завдяки чому їх не сприймають однолітки. Дітям необхідний захист, який варто віднаходити серед батьків, вчителів та однолітків. Якщо діти не відчувають емоційної та фізичної безпеки у школі, вони шукатимуть захисту серед друзів, яких зазвичай називають «сумнівні».

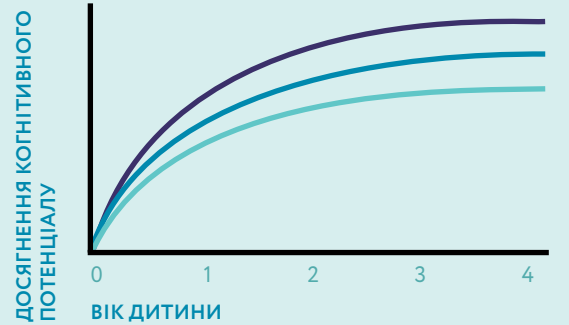
ІНОДІ, ПЕДАГОГІЧНИЙ ПЕРСОНАЛ СПРИЙМАЄ ПОВЕДІНКУ ДІТЕЙ З БІДНИХ РОДИН ЯК ІНДИВІДУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ, ЗАБУВАЮЧИ, ЩО ТАКА ПОВЕДІНКА Є ТИПОВИМ РЕЗУЛЬТАТОМ БІДНОСТІ ТА СВІДЧИТЬ ПРО ВІДПОВІДНІ УМОВИ ЖИТТЯ ДИТИНИ.

ФАКТОРИ РИЗИКУ, З ЯКИМИ СТИКАЮТЬСЯ ДІТИ З БІДНИХ РОДИН

Емоційні зв'язки

Діти усвідомлюють бідність, в якій вони живуть, та часто соромляться

ЯК ДОСВІД ВПЛИВАЄ НА КОГНІТИВНИЙ РОЗВИТОК

Джерело:

«Фактор ризику навколишнього середовища у ранньому дитинстві»,
А. Sameroff, 1998 р., Педіатрія, 102 (5)

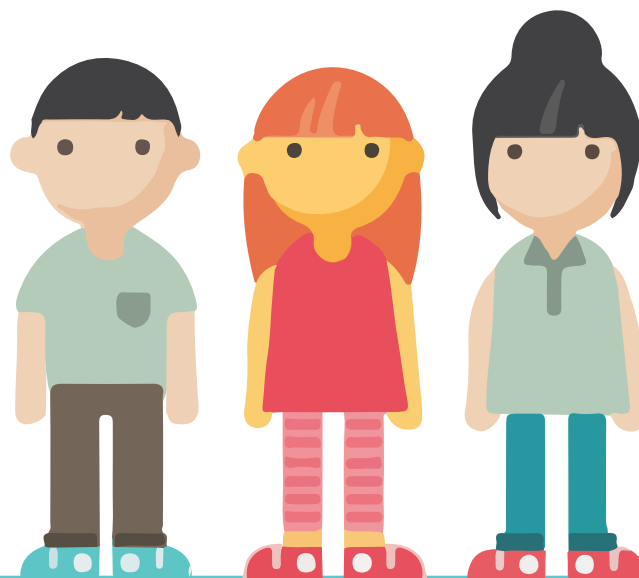
цього. Інші учні також помічають, що дитина походить з бідної родини, і часто через це виключають її зі спільних ігор (так само, як це робить суспільство, в якому вони живуть). Це призводить до втрати самоповаги у дітей, які живуть у бідності. Батьки/піклувальники, які знаходяться під тиском забезпечення житла та харчування (або інших проблем виживання), ймовірно матимуть неврівноважений характер і будуть менше готовими говорити своїм дітям добрі слова. Вдома у людей, які живуть бідно, дітей вдвічі частіше критикують, ніж хвалять (у порівнянні з середнім класом, де діти отримують три позитивні звертання на одне негативне зауваження).

Якщо спонукати дітей навчатися лише для досягнення кращих академічних результатів, це негативно впливає на їхній соціальний та емоційний розвиток і, як наслідок, на їхнє навчання.

ШКОЛИ, ЯКІ РОЗРИВАЮТЬ «КОЛО БІДНОСТІ»

- ▶ Однаково зосереджуються на соціально-емоційному та когнітивному розвитку дітей.
- ▶ Виявляють інтерес до учнів та їхніх родин і до того, що вважають важливим.
- ▶ Працюють над створенням позитивних взаємин між учнями та дорослими.
- ▶ Дають кожній дитині відчуття особливості, підкреслюючи чим вони можуть вирізнитися (наприклад, атлет, гуморист, оповідач історій, лідер, дослідник).
- ▶ Працюють над посиленням позитивних стосунків між однолітками. Це дає учням змогу почуватися прийнятими та наслідувати позитивні приклади своїх товаришів. Діти хочуть відчувати приналежність.
- ▶ Не кажуть дітям, що саме не робити, а навчають, як зробити те, що від них очікують.

ПРАЦІВНИКИ БАГАТЬОХ ШКІЛ НАМАГАЮТЬСЯ ПОКРАЩИТИ РЕЗУЛЬТАТИ ДІТЕЙ ІЗ БІДНИХ ГРОМАД, ПРОПОНУЮЧИ ЇМ БІЛЬШЕ МАТЕРІАЛУ (НАПРИКЛАД, ДОДАТКОВІ УРОКИ, КЛАСИ, БІЛЬШЕ ЧАСУ В ШКОЛІ). ДІТИ, ЯКІ ЗРОСТАЮТЬ В БІДНОСТІ, НЕ ПОТРЕБУЮТЬ ДОДАТКОВОГО МАТЕРІАЛУ, НАТОМІСТЬ ЇМ ПОТРІБЕН ІНШИЙ ПІДХІД.

ДЛЯ ДІТЕЙ, ЯКІ ЖИВУТЬ У БІДНОСТІ ПРОСТОГО «ПІТИ ДО ШКОЛИ» НЕДОСТАТНЬО. ЛИШЕ ВИСОКА ЯКІСТЬ ОСВІТИ ТА ПІКЛУВАННЯ МОЖЕ ВИПРАВИТИ ЗАТРИМКУ ДИТЯЧОГО РОЗВИТКУ, СПРИЧИНЕНУ БІДНІСТЮ.

Будемо раді відповісти на всі Ваші запитання:

Всеукраїнський фонд «Крок за кроком»

Тел./факс: (044) 235 1136.

Адреса: 01001, м. Київ,
вул. Пушкінська, 9А, оф. 4

admin@ussf.kiev.ua

www.ussf.kiev.ua

www.roma.ussf.kiev.ua

<https://www.facebook.com/Всеукраїнський-фонд-Крок-за-кроком-312800812201975/>

KORAK PO KORAK
pučko otvoreno učilište

Відкрита Академія Крок за кроком
вул. Іліца, 73, 10000, м. Загреб,
Хорватія

тел.: +3851 4854 935

факс: +3851 4854 022

www.korakpokorak.hr

REYN – Рома – ранні роки

<http://reyn.blog.issa.nl/>

Більше інформації про REYN

Хорватії:

www.reyn-hrvatska.net

www.facebook.com/reyn.hrvatska

ISSA – Міжнародна Асоціація

Крок за кроком

Дім прав дитини

Хоогландсе Керкграхт, 17-Р,

2312 ХС Лайден, Нідерланди

тел.: +31(0)71 516 1222

факс: +31 (0)71 516 1220

www.issa.nl